

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 17 december 2013

Mål nr

B 4135-13

KLAGANDE

EA

Ombud och offentlig försvarare: Advokat NK

MOTPART

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Misshandel m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2013-08-06 i mål B 5441-13

_____

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar på det sättet hovrättens domslut, att Högsta domstolen förklarar att EA med stöd av 30 kap. 6 § tredje stycket brottsbalken ska vara fri från påföljd.

NK ska för försvaret av EA i Högsta domstolen få ersättning av allmänna medel med 35 673 kr, varav 18 009 kr avser arbete, 9 690 kr tidsspilla, 840 kr utlägg och 7 134 kr mervärdesskatt. Kostnaden ska staten svara för.

Högsta domstolen fastställer hovrättens sekretessförordnande.

Högsta domstolen förordnar att sekretessbestämmelsen i 35 kap. 13 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska – i den mån uppgifterna inte har tagits in i domen – vara tillämplig beträffande uppgifterna i

1. läkarintyget enligt 7 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m., tingsrättens aktbilaga 82,
2. det rättspsykiatriska utlåtandet, tingsrättens aktbilaga 135,
3. journalblad, aktbilaga 9, och
4. intyget av överläkare Kjell Björniden, aktbilaga 12,

som har lagts fram vid Högsta domstolens förhandling inom stängda dörrar.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

EA har yrkat i första hand att Högsta domstolen ska bestämma påföljden till skyddstillsyn med föreskrift om psykiatrisk vård. I andra hand har hon yrkat att överlämnandet till rättspsykiatrisk vård inte ska vara förenat med föreskrift om särskild utskrivningsprövning.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

EA har som anhållen eller häktad på grund av misstanke om brott som prövas genom denna dom varit berövad friheten under tiden den 25 – 28 november 2011 och den 7 mars – 5 november 2013 (sammanlagt ca åtta månader). Häktningsbeslutet hävdes av Högsta domstolen efter huvudförhandlingen här.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. I enlighet med hovrättens i den delen inte överklagade dom har EA gjort sig skyldig till misshandel, olaga förföljelse, olaga hot vid tre tillfällen, ofredande vid flera tillfällen av två olika personer, två fall av hot mot tjänsteman, två fall av våld mot tjänsteman och fyra fall av förgripelse mot tjänsteman. Tingsrätten har kommit fram till att brottsligheten har ett straffvärde som motsvarar fängelse åtta månader. Hovrätten har inte uttalat sig i denna del. Domstolarna har som påföljd överlämnat EA till rättspsykiatrisk vård. De har också beslutat att särskild utskrivningsprövning ska äga rum vid vården.

Frågan i målet

2. Frågan i målet är om domstolarnas påföljdsbestämning ska fastställas eller om någon annan påföljd bör väljas i ett fall som detta.

Straffvärdet av brottsligheten

3. Tingsrätten har, som nämnts, bedömt att straffvärdet av brottsligheten motsvarar fängelse åtta månader. Varken tingsrätten eller hovrätten har i

domskälen angett att hänsyn har tagits till att EA var psykiskt störd när hon begick gärningarna. Av det rättspsykiatriska utlåtandet framgår emellertid att EA till följd av sin allvarliga psykiska störning har haft nedsatt förmåga att inse gärningarnas innebörd och att anpassa sitt handlande efter den insikt som hon har haft. Detta är omständigheter som enligt 29 kap. 3 § första stycket 2 brottsbalken ska påverka straffvärdet i sänkande riktning. Genom en lagändring den 1 juli 2010 ska både försvårande och förmildrande omständigheter numera få ett större genomslag vid straffvärdebedömningen (se prop. 2009/10:147 s. 26 ff.). Högsta domstolen bedömer att straffvärdet av brottsligheten motsvarar fängelse sex månader.

EAs psykiska tillstånd

4. EAs uppväxt och skolgång var i viss mån problematisk. Inte heller hennes tidiga vuxenliv var problemfritt, fastän hon då hade både bostad och arbete. För ca åtta år sedan blev hon aktuell inom psykiatrin med anledning av psykisk svikt i form av påträngande tankar och svårigheter att samspela med andra människor. Hon uppvisade också vissa identitetsproblem. Under de senaste åren har EAs psykosociala funktionsnivå sjunkit ytterligare och hon har under långa perioder varit både arbets- och bostadslös. Hon har gjort en stor mängd besök på psykiatrisk öppenvårdsmottagning och hon har upprepade gånger vårdats enligt lagen om psykiatrisk tvångsvård på grund av nedstämdhet, impuls kontrollstörning och andra svårigheter. EA har genomgående haft svårt att tygla sina känslouttryckningar.

5. Slutsatsen i det rättspsykiatriska utlåtandet är att EA hade en allvarlig psykisk störning vid gärningarna och att hon fortfarande vid den rättspsykiatriska undersökningen hade en sådan störning. Enligt utlåtandet

uppfyllde EA kriterierna för *Borderline personlighetsstörning med antisociala och autistiska drag* enligt diagnosmanual DSM-IV. Den rättspsykiatriska bedömningen anses dock inte entydig eller självklar. Det anförs i utlåtandet skäl både för och emot att EAs tillstånd uppfyllde kraven för en allvarlig psykisk störning. Men det noteras avslutningsvis att EA vid undersökningen hade en komplex och mångbottnad problematik där helhetsbilden bedömdes utgöra en allvarlig psykisk störning.

6. I Högsta domstolen har EA åberopat ett intyg av överläkaren Kjell Björniden, vilken också har hörts vid huvudförhandling här. Kjell Björniden har under häktningstiden, sedan början av maj 2013, ansvarat för den rättspsykiatriska vården av EA. Han instämmer i att den rättspsykiatriska bedömningen inte är entydig eller självklar.

7. Högsta domstolen kan konstatera att det finns skäl som talar för och skäl som talar emot att EA lider av det som i lagens mening är en allvarlig psykisk störning. Övervägande skäl (jfr NJA 2004 s. 702) talar dock för att den slutsats som har dragits i det rättspsykiatriska utlåtandet är riktig och att den fortfarande har fog för sig. Detta innebär att de regler som gäller beträffande påföljdsbestämning för allvarligt psykiskt störda lagöverträdare ska tillämpas.

Påföljdsval för allvarligt psykiskt störda lagöverträdare

8. Om någon har begått brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning gäller enligt 30 kap. 6 § brottsbalken att en annan påföljd än fängelse ska väljas i första hand. Endast om det finns synnerliga skäl får rätten döma till fängelse. När fängelse inte får ådömas står i princip alla övriga påföljder till buds. I regel bör dock överlämnande till rättspsykiatrisk vård väljas (se i det

följande om vilka förutsättningar som gäller för sådant överlämnande). Men även andra påföljder kan alltså bli aktuella. Främst gäller detta skyddstillsyn. En sådan påföljd kan förenas bl.a. med föreskrift om vård eller behandling i eller utanför sjukhus eller annan liknande inrättning (se 28 kap. 6 § och 26 kap. 15 § första stycket 3 brottsbalken).

9. Överlämnande till rättspsykiatrisk vård får enligt 31 kap. 3 § första stycket brottsbalken ske när den som lider av en allvarlig psykisk störning har begått ett brott för vilket påföljden inte bedöms kunna stanna vid böter. En förutsättning är att det med hänsyn till hans eller hennes psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt är påkallat att han eller hon är intagen på en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk vård, som är förenad med frihetsberövande och annat tvång.

10. I förarbetena uttalades att utgångspunkten bör vara att rättspsykiatrisk vård ska komma till stånd om förutsättningarna för sådan vård är uppfyllda (prop. 1990/91:58 s. 534). Utöver att tillämpningsområdet för bestämmelsen i 31 kap. 3 § första stycket brottsbalken är inskränkt till fall där påföljden inte bedöms kunna stanna vid böter uppställs varken i lagen eller i förarbetena någon förutsättning beträffande brottslighetens svårhet. Med hänsyn till att rättspsykiatrisk vård är en ingripande påföljd som innefattar frihetsberövande och annat tvång, bör emellertid skyddstillsyn med föreskrift om psykiatrisk vård många gånger ha företräde som påföljd för brottslighet med lägre straffvärde.

11. Vid bedömningen av om det är påkallat att den tilltalade är intagen på sjukvårdsinrättning för psykiatrisk vård, som är förenad med frihetsberövande och annat tvång, ska inte bara den tilltalades behov av psykiatrisk vård vägas in utan även skyddsaspekterna, dvs. risken för att denne på nytt begår brott

(a. prop. s. 463). Om risken för återfall gäller brottslighet som är av allvarligt slag får rätten, i fall då brottet har begåtts under påverkan av den allvarliga psykiska störningen, besluta att särskild utskrivningsprövning ska äga rum vid vården (31 kap. 3 § andra stycket brottsbalken).

12. Det framgår av förarbetena att möjligheten att besluta om särskild utskrivningsprövning ska utnyttjas främst då risken för återfall är beaktansvärd och avser brott som riktar sig mot eller innebär fara för annans liv, hälsa eller personliga säkerhet. Den totala omfattningen av brottsligheten får vägas in. Det är delvis fråga om en bedömning av medicinsk karaktär men också om en prognos från mera allmänna utgångspunkter. (Se a. prop. s. 465 f. och s. 534 f. samt NJA 2007 s. 266.)

Påföljdsbestämningen i detta fall

13. Av ett yttrande från frivården framgår att EA inte har någon alkoholproblematik och att hon har angett sig inte ha någon erfarenhet av narkotika. Enligt frivården finns förutsättningar för skyddstillsyn med föreskrift om psykiatrisk vård, något som EA har samtyckt till.

14. I Högsta domstolen har det upplysts att EA kan bo i sin mors hus i Stockholmstrakten. I planeringen för hennes framtid ligger att hon ska flytta till en lägenhet i Falköping och eventuellt ägna sig åt bl.a. studier vid Högskolan i Skövde.

15. Kjell Björniden (se p. 6) har förklarat att EAs tillstånd har förbättrats så pass mycket att hon nu skulle ha getts öppen rättspsykiatrisk vård om hon hade varit överlämnad till rättspsykiatrisk vård utan särskild utskrivningsprövning.

16. I det rättspsykiatriska utlåtandet har risken för återfall i allvarlig brottslighet bedömts som i vart fall medelhög (skalstegen låg, medelhög, hög). Kjell Björniden har i Högsta domstolen bedömt återfallsrisken som måttlig till låg. Han har förklarat att han sätter EAs brottslighet i samband med att hon vid tiden för brotten var bostadslös och hade en svår social situation.

17. EA har gjort sig skyldig till upprepad brottslighet med ett inte obetydligt straffvärde. Av den utredning som föreligger framgår att förutsättningarna för rättspsykiatrisk vård var uppfyllda när domstolarna dömde i målet. Däremot fanns det inte tillräckliga skäl för ett beslut om särskild utskrivningsprövning. Visserligen har det rört sig om flera brott. Återfallsrisken bedömdes också som medelhög i det rättspsykiatriska utlåtandet. Men vart och ett av brotten har varit av måttlig svårhetsgrad. Detta och brottens karaktär leder till slutsatsen att risken för att EA skulle återfalla i brottslighet som är av allvarligt slag inte nådde upp till vad som krävs för beslut om särskild utskrivningsprövning.

18. Slutsatsen är att påföljden i EAs fall hade bort bestämmas till rättspsykiatrisk vård utan särskild utskrivningsprövning.

19. Som har framgått av det föregående (se p. 15) hade EAs psykiska tillstånd vid tiden för huvudförhandlingen i Högsta domstolen förbättrats så att hon, om hon hade undergått rättspsykiatrisk vård utan särskild utskrivningsprövning, då hade förts över till öppen rättspsykiatrisk vård. Med hänsyn till den förbättring som EA således har genomgått under häktningstiden är det inte nu påkallat att hon är intagen på en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk vård, som är förenad med frihetsberövande och annat tvång. Det finns därmed inte längre förutsättningar för överlämnande till rättspsykiatrisk vård. Med hänsyn till den långa tid under vilken EA har varit häktad och undergått rätts-

psykiatrisk vård bör inte heller någon annan påföljd dömas ut. EA ska därför med stöd av 30 kap. 6 § tredje stycket brottsbalken vara fri från påföljd.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Marianne Lundius, Ella Nyström,
Kerstin Calissendorff, Göran Lambertz och Martin Borgeke (referent)
Föredragande justitiesekreterare: Helene Bergström